

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA

FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE

ȘCOALA DOCTORALĂ „ISTORIE. CIVILIZAȚIE. CULTURĂ.”

**Statutul bărbierilor în epoca premodernă (secolele XVI-XVII.) din Universitatea Săsească,
Sibiu, Brașov, Cluj, Târgu-Mureș, Debrecen, Tokaj, Sárospatak, Győr, Pápa, Esztergom**

– Rezumatul tezei de doctorat –

Coordonator științific:

Prof. Univ. Rűsz-Fogarasi Enikő

Student-doctorand:

Bálint Ildikő

Cluj-Napoca

2022

CUPRINS

1. INTRODUCERE.....	7
1.1. Istoriografia problemei.....	10
1.2. Surse și metodologie de cercetare.....	12
1.3. Structura lucrării.....	15
1.4. Scurtă prezentare al orașelor și a breslelor.....	15
1.4.1. Civitas, oppidum.....	17
1.4.1.1 Patriciani, orășeni.....	20
1.4.2. Târguri.....	24
1.4.3. Bresle.....	26
1.4.3.1. Bresle în evul mediu.....	26
1.4.3.2. Bresle în secolele XVI-XVII.....	28
1.5. Statutele breslelor bărbierilor.....	30
2. ANALIZA STATUTELOR.....	39
2.1. Universitatea Săsească și Sibiu.....	39
2.1.1. Formarea Universității Săsești, rolul și structura acestuia.....	39
2.1.2. Istoria orașului Sibiu.....	41
2.1.3. Viața meșteșugărească în breasla bărbierilor.....	46
2.1.4. Etnie și religie.....	47
2.1.5. Statutul bărbierilor sași (Sibiu, Brașov, Bistrița, Sighișoara, Mediaș – 1550) și a brașovenilor (1583)	47
2.1.5.1. <i>Privilegii</i>	47
2.1.5.2. <i>Etnie, religie și edilitate</i>	50
2.1.5.3. <i>Pedepse</i>	50
2.1.5.4. <i>Staroști și meșteri</i>	51
2.1.5.5. <i>Calfe</i>	53
2.1.5.6. <i>Ucenici</i>	54
2.1.5.7. <i>Lada breslei</i>	55
2.1.5.8. <i>Rețeaua socială și alte observații</i>	56
2.1.6. Statutul bărbierilor emis de către Universitatea Săsească (1562, 1580).....	57
2.1.6.1. <i>Privilegii</i>	58

2.1.6.2. <i>Etnie și religie</i>	59
2.1.6.3. <i>Edilii</i>	60
2.1.6.4. <i>Pedepse</i>	61
2.1.6.5. <i>Staroști și meșteri</i>	61
2.1.6.6. <i>Calfe și ucenici</i>	63
2.1.6.7. <i>Lada breslei</i>	66
2.1.6.8. <i>Rețeaua socială și alte observații</i>	67
2.2. Brașov	69
2.2.1. <i>Istoria orașului Brașov</i>	69
2.2.2. <i>Viața meșteșugărească în breasla bărbierilor din Brașov</i>	72
2.2.3. <i>Etnie și religie</i>	73
2.2.4. <i>Statutul bărbierilor din Brașov (1572 aprilie)</i>	75
2.2.4.1. <i>Privilegii, etnie și religie</i>	76
2.2.4.2. <i>Edilii și pedepse</i>	77
2.2.4.3. <i>Staroștii</i>	78
2.2.4.4. <i>Meșteri</i>	79
2.2.4.5. <i>Calfe și ucenici</i>	80
2.2.4.6. <i>Lada breslei</i>	81
2.2.4.7. <i>Rețeaua socială</i>	82
2.2.5. <i>Decizia consiliului din Brașov către breasla bărbierilor (1562)</i>	82
2.3. Cluj	83
2.3.1. <i>Istoria orașului Cluj</i>	83
2.3.2. <i>Viața meșteșugărească în breasla bărbierilor din Cluj</i>	88
2.3.3. <i>Etnie și religie</i>	89
2.3.4. <i>Statutul breslei bărbierilor din Cluj (3. februarie 1643.) și statutul bărbierilor maghiari din Sibiu (10. mai 1611.)</i>	91
2.3.4.1. <i>Privilegii</i>	93
2.3.4.2. <i>Etnie și religie</i>	96
2.3.4.3. <i>Edilii</i>	98
2.3.4.4. <i>Pedepse</i>	100
2.3.4.5. <i>Staroștii</i>	102

2.3.4.6. <i>Meșteri și decani</i>	104
2.3.4.7. <i>Calfe, ucenici, slugi</i>	109
2.3.4.8. <i>Lada breslei</i>	113
2.3.4.9. <i>Rețeaua socială</i>	114
2.3.4.10. <i>Alte observații</i>	116
2.4. Târgu Mureș	118
2.4.1. <i>Istoria orașului Târgu Mureș</i>	118
2.4.2. <i>Viața meșteșugărească în breasla bărbierilor din Târgu Mureș</i>	121
2.4.3. <i>Religie</i>	122
2.4.4. <i>Statutul breslei bărbierilor din Târgu Mureș</i>	123
2.4.4.1. <i>Privilegii</i>	125
2.4.4.2. <i>Religie</i>	126
2.4.4.3. <i>Edilii</i>	127
2.4.4.4. <i>Pedepse</i>	128
2.4.4.5. <i>Staroștii, meșterul bătrân și părintele calfelor</i>	129
2.4.4.6. <i>Meșterii tineri și decani</i>	130
2.4.4.7. <i>Meșteri</i>	131
2.4.4.8. <i>Calfe</i>	132
2.4.4.9. <i>Ucenici</i>	134
2.4.4.10. <i>Lada breslei</i>	135
2.4.4.11. <i>Rețeaua socială</i>	136
2.5. Debrecen	137
2.5.1. <i>Istorie orașului Debrecen</i>	137
2.5.2. <i>Viața meșteșugărească în breasla bărbierilor din Debrecen</i>	140
2.5.3. <i>Religie</i>	141
2.5.4. <i>Statutul breslei bărbierilor din Debrecen</i>	142
2.5.4.1. <i>Privilegii</i>	142
2.5.4.2. <i>Edilii și pedepse</i>	143
2.5.4.3. <i>Staroștii</i>	144
2.5.4.4. <i>Meșteri și decani</i>	145
2.5.4.5. <i>Calfe</i>	147

2.5.4.6. <i>Ucenici</i>	149
2.5.4.7. <i>Lada breslei</i>	150
2.5.4.8. <i>Rețeaua socială</i>	151
2.6. Tokaj	153
2.6.1. Istoria orașului Tokaj.....	153
2.6.2. Viața meșteșugărească în breasla bărbierilor din Tokaj și religie.....	156
2.6.3. Statutul breslei bărbierilor din Tokaj.....	157
2.6.3.1. <i>Privilegii</i>	158
2.6.3.2. <i>Etnie, religie și edilii</i>	156
2.6.3.3. <i>Pedepse</i>	162
2.6.3.4. <i>Staroștii</i>	163
2.6.3.5. <i>Prefectul breslei, meșterii bătrâni și părintele calfelor</i>	164
2.6.3.6. <i>Meșteri</i>	165
2.6.3.7. <i>Calfe</i>	168
2.6.3.8. <i>Ucenici</i>	170
2.6.3.9. <i>Lada breslei</i>	171
2.6.4.10. <i>Rețeaua socială și alte observații</i>	171
2.7. Sárospatak	173
2.7.1. Istoria orașului Sárospatak.....	173
2.7.2. Viața meșteșugărească în breasla bărbierilor din Sárospatak și religie.....	175
2.7.3. Statutul breslei bărbierilor din Sárospatak.....	176
2.7.3.1. <i>Privilegii</i>	177
2.7.3.2. <i>Etnie, statut și religie</i>	179
2.7.3.3. <i>Edilii</i>	180
2.7.3.4. <i>Pedepse</i>	181
2.7.3.5. <i>Staroștii, părintele calfelor și meșterul de serviciu</i>	183
2.7.3.6. <i>Meșteri</i>	185
2.7.3.7. <i>Calfe</i>	188
2.7.3.8. <i>Ucenici și ascuțitorul</i>	191
2.7.3.9. <i>Lada breslei</i>	192
2.7.3.10. <i>Rețeaua socială și alte observații</i>	193

2.8. Győr.....	195
2.8.1. Istoria orașului Győr.....	195
2.8.2. Viața meșteșugărească în breasla bărbierilor din Győr	198
2.8.3. Etnie și religie.....	199
2.8.4. Statutul breslei bărbierilor din Győr.....	200
2.8.4.1. <i>Privilegii</i>	201
2.8.4.2. <i>Etnie, religie și edilitate</i>	202
2.8.4.3. <i>Pedepse</i>	203
2.8.4.4. <i>Staroștii și meșterii</i>	204
2.8.4.5. <i>Calfe și ucenici</i>	207
2.8.4.6. <i>Lada breslei</i>	208
2.9. Pápa.....	210
2.9.1. Istoria orașului Pápa.....	210
2.9.2. Viața meșteșugărească în breasla bărbierilor din Pápa și religie	213
2.9.3. Statutul breslei bărbierilor din Pápa.....	214
2.9.3.1. <i>Privilegii</i>	215
2.9.3.2. <i>Etnie, religie și edilitate</i>	215
2.9.3.3. <i>Pedepse</i>	216
2.9.3.4. <i>Staroștii și meșterii</i>	217
2.9.3.5. <i>Calfe și ucenici</i>	219
2.9.3.6. <i>Lada breslei</i>	220
2.9.3.7. <i>Rețeaua socială</i>	221
2.10. Esztergom.....	223
2.10.1. Istoria orașului Esztergom.....	223
2.10.2. Viața meșteșugărească în breasla bărbierilor din Esztergom și religie.....	226
2.10.3. Statutul breslei bărbierilor din Esztergom.....	228
2.10.3.1. <i>Privilegii</i>	228
2.10.3.2. <i>Etnie, religie și edilitate</i>	229
2.10.3.3. <i>Pedepse</i>	230
2.10.3.4. <i>Staroștii</i>	231
2.10.3.5. <i>Meșteri</i>	233

2.10.3.6. Calfe, ucenici și slugi	235
2.10.3.7. Lada breslei.....	236
2.10.3.8. Rețeaua socială și alte observații.....	238
3. COMPARAREA DATELOR.....	240
3.1. Dinamica din breaslă.....	240
3.1.1. Intarea în breaslă.....	240
3.1.2. Părăsirea breslei sau excluderea.....	250
3.2. Rolul consiliul orașelor, a nobililor și a suveranilor în viața breslelor.....	255
3.3. Rolul breslei în controlul social.....	257
3.3.1. Statute.....	257
3.3.2. Staroștii.....	260
3.3.3. Pedepse și beneficii.....	263
3.3.4. Moralitate.....	275
3.4. Etnie și religie.....	278
3.5. Sensibilitate socială.....	282
4. CONCLUZII.....	284
5. BIBLIOGRAFIE.....	294
6. ANEXĂ.....	318

Cuvinte cheie: bărbieri, bresle, epoca modernă, Universitatea Săsească, Sibiu, Brașov, Cluj, Târgu Mureș, Debrecen, Tokaj, Sárospatak, Győr, Pápa, Esztergom.

În anii de studenție m-a preocupat intens sistemul de sănătate din evul mediu și epoca modernă timpurie, drept pentru care lucrarea mea de diplomă a avut ca subiect medicii de pe

vremea principatelor, apoi în disertația mea de masterat am analizat cu mai multă minuțiozitate o ramură a acestei tematici, și anume munca medicilor princieri. Școala doctorală mi-a oferit posibilitatea de a mă ocupa de o altă ramură a sistemului de sănătate din epoca modernă timpurie, care nu mai vizează activitatea „elitelor”, ci relevă mai degrabă o unitate civilă a celor activi în domeniul sănătății: viața de breaslă a bărbierilor chirurghi.

În Europa evului mediu, îngrijirea și tratarea bolnavilor a ținut vreme îndelungată de domeniul de activitate al clericilor, al preoților și călugărilor. Având cunoștințele din antichitate, medicina europeană de la începutul evului mediu a fost mai degrabă un mod de tratare îmbibat cu superstiții, și nu medicină în sensul de azi al cuvântului. Aceasta pentru că medicina creștină din evul mediu a avut o temelie trecută cu vederea de-abia începând cu epoca renașterii: și anume că biserica a interzis în mai multe rânduri ca medicii călugări să aibă contact cu sângele, astfel că în acest domeniu nu s-a putut produce nimic semnificativ.

Un progres esențial în medicină a reprezentat laicizarea legată de renaștere. Odată cu înmulțirea universităților a crescut și numărul studenților la medicină, într-un număr tot mai mare înscriindu-se și copii orășenilor din Ungaria (și Transilvania) la universități din străinătate. Drept urmare, inteligența seculară cucerește un domeniu mai vast, prezența clericilor în domeniul medical scade în același timp în așa măsură încât în epoca modernă timpurie printre medici se numără mai mulți seculari decât clericali. Aceasta nu înseamnă însă că s-a și schimbat părerea medicilor despre operații. Ei evitau în continuare astfel de intervenții, pe care le considerau impropriu, sub nivelul lor de demnitate, pentru că aceasta – în lipsă de profesioniști – a trecut în categoria meșteșugărească, unde bărbierii și băiașii îndeplineau astfel de sarcini: tratau răni, executau venesecție, extrăgeau dinți, vindecau arsuri, tratau fracturi osoase, sau chiar amputau. Dintre cele două categorii, bărbierii (barbitonsor, barberius, barbirus în latină, respectiv balbirer în germană) au devenit personalitățile cele mai reprezentative ale chirurgiei, s-au putut integra mai facil în cadrul oferit de normele evului mediu, respectiv cele ale epocii moderne timpurii și creștine. Au format bresle, s-au dezvoltat în mediu orășenesc, dispuneau de toate legalitățile acestora, deci aveau regulament de breaslă, care însuma sistemul de norme ale bărbierilor. Dat fiind faptul că activitatea lor chirurgicală a devenit tot mai frecventă, aceștia au ajuns să fie pomeniți din ce în ce mai mult drept chirurghi (chirurgus în latină și Wundtartz în germană), iar în anumite cazuri documentele amintesc de breslele bărbierilor chirurghi, deși în prezent nu avem încă

date suficiente pentru a arăta că s-ar fi produs o diferențiere între meseriile de bărbier și chirurg, însă dubla referire lasă să se înțeleagă demararea procesului.

Locul lor este greu de definit în complexa societate din epoca modernă timpurie, respectiv din cauza activității lor productive neconvenționale. Jeney-Tóth Annamária a fost cea care a atras atenția asupra faptului că merită să se adopte modul de gândire al epocii, și în această privință să se ia ca bază primul registru de evidență al orașenilor cu drept de cetățenie din Cluj-Napoca (1589-1614), în care bărbierii chirurghi sunt plasați în grupa îmbrăcăminte și curățare. Inclusiv de aici rezultă că deși activitatea lor diferă mult de ocupația productivă industrială orășenească convențională, până în secolele XVI-XVII. au ajuns să facă parte integrantă din viața de oraș.

În mult diversificata lume a breslelor, fiecare meserie și organizație de protecție a intereselor acestora a relevat un adaos extrem de important despre societatea, economia, structura de drept și cultura epocii. Dincolo de toate, pentru mine au fost mai atractive de la bun început statutul și poziția bărbierilor și chirurgilor față de celelalte. Am fost curioasă și mă interesează în continuare cei care au exersat această meserie în epoca modernă timpurie, ca și viața cotidiană, cadrul legal al funcționării, locul ocupat în societate și mediul de proveniență ale acestora. Un alt important punct de plecare al cercetării mele a fost compararea diverselor bresle care au funcționat în diverse orașe, iar în cadrul acesteia, căutam răspuns la întrebarea în ce măsură și la ce mod a adus schimbare în viața breslelor bărbierilor ruperea în trei a Regatului Ungariei în evul mediu. Vastul material documentar m-a pus însă în fața unei alegeri, întrucât analiza monografică a breslelor bărbierilor din orașele individuale nu s-a realizat încă, iar eu am fost nevoită să optez pentru un set de întrebări din viața organizațiilor de protecție a intereselor amintite, care să fie prezente la fiecare și să cuprindă relativ viața breslelor. Așa am ales analiza statutelor breslelor bărbierilor.

Dificultatea temei rezidă în aceea că față de celelalte bresle, este vorba de un grup neuniform documentat, în raport cu care nu a supraviețuit în fiecare oraș documentul de înființare a breslei, sau măcar o copie a acestuia. Pentru a putea forma o imagine mai completă și autentică, m-am rezumat doar la exemple luate din fiecare dintre cele trei zone, și anume Ungaria Regală, Ungaria Otomană și Transilvania, în epoca modernă timpurie. Cercetând statutele breslelor bărbierilor am urmărit cu precădere care sunt regulile, care pun bazele organizării și funcționării vieții de la oraș, care oglindesc cel mai clar sistemul de valori al bărbierilor în epoca modernă

timpurie. Un scop important a fost totodată ca pentru a putea înțelege și cerceta în continuare lucrărilor diversificate în temă, să ofer o bază, un punct de plecare prin prezentarea documentelor. În acest scop, am descris în prima parte a lucrării mele documentele și articolele înșirate în acestea, păstrând de regulă ordinea logică stabilită original. În cea de-a doua parte a lucrării, am comparat aceste date pe teritorii, urmărind însă de data aceasta logica împlinirii: pornind de la criteriile fundamentale (cum sunt admiterea membrilor și penalitățile), am ajuns la prescrierea măsurilor morale, religioase și sociale, deci la sensul în care s-a realizat împlinirea. Direcția în care am avansat în această comparare a fost dată oarecum de ierarhia nevoilor umane, stabilită de Abraham Maslow, esența căreia este că nevoile aflate la nivelul cel mai de jos al ierarhiei trebuie să fie satisfăcute cel puțin parțial înainte ca motivarea umană să poată necesita un nivel superior, până când ajunge la nivelul autorealizării, dezvoltării personale.¹

Îndelungata analiză și compararea au arătat că documentele cuprind toate acele articole și tematicile care se regăsesc de regulă în statutele tuturor celorlalte statute de breaslă, relevându-se totodată și aceea că breslele bărbierilor prezintă o similitudine mai mare decât cea preconizată, și că diferențe mai importante se constată doar în privința naționalității și religiei. De aici se deduce că bărbierii chirurghi din secolele XVI-XVII. s-au considerat tot atât de breslași în zonele ungare cât și ceilalți breslași care realizau munci productive. Dat fiind cadrul de breaslă, bărbierii s-au putut integra deopotrivă în structura urbană a epocii moderne timpurii, or prin aceasta s-au estompat diferențele date de diversele activități, și anume că bărbierii chirurghi țineau mai degrabă de ramura de prestații a industriei (ceea ce a ajuns să prevaleze doar mai târziu, în faza târzie a epocii moderne în mediul urban), și nu de ramurile de producție.

O problemă importantă ivită pe parcursul lucrării a fost rolul chirurgilor înăuntrul breslelor bărbierilor, și anume dacă aceștia apar ca meserie distinctă pe lângă cea a bărbierilor?

Analizând dezvoltarea noțiunii de bărbier, se poate observa folosirea cu precădere în Transilvania a unor expresii cum sunt „medic de răni” sau „vindecător de răni”, și mai puțin pe teritoriul Ungariei Regale (unde aceste expresii apar doar în Tokaj, și la modul indirect se poate prezuma că și la Kassa). Ca meserie nu se distinge încă de cea a bărbierilor, ci face parte integrantă din bărbierit. În Transilvania însă distingerea ca activitate (nu și însă ca meserie) a început încă

¹ Atkinson, Rita L. – Atkinson Richard C.: *Pszichológia*, Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 395-396.

din secolul al XVI-lea. Acest lucru reiese și din faptul că această noțiune se folosește aici mai frecvent și într-un sens bine separabil de bărbierit. Diferă de celelalte activități, de cea a tunderii părului, spălării pe cap și bărbierii atât sub aspectul responsabilității cât și a calificării profesionale și beneficiilor. Or, aceasta pare să vină în sprijinul acelei supoziții, potrivit căreia în Transilvania, respectiv în unele locuri din Ungaria Regală, unde cetățenii au fost în legături mai strânse cu cei din Transilvania, cuvântul „bărbier” a fost folosit ca noțiune generică care se referea la cei care se ocupau de tunsoare (bărbierit) și chirurgie deopotrivă. La vremea aceea nu putem deci vorbi încă de chirurgie ca meserie distinctă, ci numai ca activitate. Toate acestea trebuie să fie însă privite mai degrabă sub aspectul unui indicator al gradului de dezvoltare al vieții de breaslă, în beneficiul sașilor, care au pus un accent mai mare pe sistem: și-au precizat sarcinile în scris și sub formă oficială, ca referință, astfel încât funcționarea bărbierilor și chirurgilor a fost influențată în mai mică măsură de dreptul cutumiar.

Dinamica vieții de breaslă, procesul vieții de breaslă s-a dezvoltat conform uzanțelor epocii, având ca început intrarea în breaslă în cazul tuturor celor trei teritorii. Viitorii membri ai breslei au trebuit să prezinte documentele și scrisorile (de naștere, moralitate și de ucenicie) necesare pentru meșteri, care dădeau decizie comună în privința admiterii. Pe lângă documentele scrise, un rol determinant l-au avut și declarațiile martorilor, căci războaiele frecvente nu permiteau ca solicitantul admiterii în breaslă să obțină în condiții de siguranță documente sigilate care să-l legitimeze.

În ceea ce privește taxa de angajare și de admitere în breaslă, respectiv „*paharul de tovarășie*”, diferențele sunt deja mai semnificative, acestea fiind însă de natură nu atât spațială cât temporară: documentele emise mai recent impuneau cerințe tot mai mari sub acest aspect. Taxele puteau fi pretinse în bani, ceară și vin, însă masa a fost o cerință generală prin care se conferea caracter de ceremonie evenimentului angajării, respectiv intrării în breaslă. O tendință similară se arată și în privința mesei de după proba de aptitudini.

Pe alocuri se menționează și acea condiție pentru a deveni membru de breaslă, ca respectivul solicitant să dobândească dreptul de cetățean, respectiv să se însoare. Dobândirea dreptului de cetățean capătă un nou sens însă la trecerea dintre secolele XVI-XVII, și anume nu mai este o stare ca mai înainte pe vremurile evului mediu, ci o cerință, și de aceea figurează această condiție doar în anumite documente. În ceea ce privește căsnicia, necesitatea acesteia la fel se

constată doar la sași și la Pápa. Explicația acesteia la sași trebuie să fie căutată în atitudinea lor față de familie, asupra căreia voi mai reveni în cele ce urmează (pe scurt: în opinia lor căsnicia reprezenta garanția bunelor moravuri și calității de susținător de nădejde al familiei).

După expirarea anilor de pregătire ca ucenic (ceea ce dura în medie trei ani) / calfă, a fost important, în special la sași, ca acele calfe care porneau la călătorie pentru a câștiga experiență, respectiv aceia care aspirau la calitatea de meșteri și pregăteau pentru examenul de meșter, să dea dovadă de competențe serioase în domeniul bărbieritului și chirurgiei: calfele trebuiau să știe să realizeze venesecție și să extragă dinți, iar la prezentarea lucrării de meșter, viitorii meșteri trebuiau să dea examen pe lângă subiectul diverselor infuzii, și în materia intervențiilor chirurgicale înșirate mai înainte, respectiv în materia pansării rănilor. Cunoștințele chirurgicale au fost deosebit de importante și cu ocazia prezentării lucrării de meșter la Tokaj și Sárospatak, pe când în altă parte s-a pus accent doar pe realizarea de infuzii și altor unguente. Acest aspect nu trebuie să fie considerat a fi neapărat neprofesionalism, așa cum au făcut unii cercetători ai istoriei medicinei în secolul XIX. și la începutul secolului XX. Trebuie să se ia în considerație că în epoca modernă timpurie examenele de doctor medical au fost mai mult teoretice, în Europa atunci începe să prindă contur acest pas înainte, și să dobândească importanță cunoștințele chirurgicale în mediul academic. Deci nici la nivelul bărbierilor nu poate fi o cerință ca aceștia să dea dovadă de cunoștințe chirurgicale aprofundate cu ocazia prezentării lucrării de meșter. În cazul sașilor și prezumabil al celor din Tokaj și Sárospatak, o astfel de cerință poate fi privită mai degrabă ca fiind un pas practic și nu prevedere științifică.

Paralel cu pașii pentru admiterea membrilor, există o dinamică și a părăsirii, respectiv excluderii din breaslă.

Părăsirea breaslei a avut două modalități acceptate: călătoria și părăsirea definitivă a breaslei. Călătoria a fost cea mai bună metodă de a câștiga experiență și de a schimba totodată informații înăuntrul profesiei. Posibilitatea revenirii a însemnat pentru breslele de bărbieri un cumul de cunoștințe, adică aveau tot interesul să-și stimuleze calfele la călătorie și de a-i reaccepta după expirarea termenului de un an, căci s-a dezvoltat între timp (și) la acest mod. Posibilitatea părăsirii definitive a fost prevăzută mai mult în orașele de pe teritoriul Ungariei Regale și la Esztergom, anunțarea prealabilă a acesteia fiind însă obligatorie. Sașii și bărbierii din Târgu Mureș au încercat să limiteze numărul celor fugiți (fluctuația) de la breaslă, la modul că au introdus o

perioadă de probă de 2-4 săptămâni, timp în care tânărul și-a putut da seama dacă meseria de bărbier chirurg îi este sau nu pe plac.

O formă mai dramatică a părăsirii breaslei a fost excluderea, când suspușii breslei au aplicat această pedeapsă membrului care a săvârșit infracțiune severă (furt, adulter, desfrânări, omor) – în asemenea cazuri au aplicat fără excepție această formă de pedeapsă, ca fiind procedura cea mai simplă, pentru că judecarea acestora intra strict în atribuțiile judeului orașului. Se putea exclude și pe cei care jucau cărți și zaruri, pentru că aveau efect și în cadrul comunității. De asemenea, nu tolerau nici pe cei care calomniau, fugeau de la breaslă, insultau constant, erau părtinitori, colaborau cu cei din afara breslei, sau își părăseau familiile. Aceștia au fost fie excluși, fie puși sub interdicția de a presta pe o anumită perioadă, respectiv la Győr excludeau pe cei părtinitori, și instigatorii la revoltă – impunând în acest fel un regres material semnificativ celor vinovați. Cazurile înșirate sunt date cu titlu de exemplu, pentru că se regăsesc în doar câte-un document, însă sunt de valoare indicativă a faptului că breasla nu tolera persoanele care cauzau așa numite daune morale sau prejudicii materiale. În anumite cazuri însă documentele prevedeau că prin acord mutual, persoana prinsă asupra faptei poate fi reacceptată dacă își ispășește pedeapsa – această observație la fel nu are valabilitate generală, însă se regăsește la breslele bărbierilor din toate cele trei zone ale țării. În fine, la penalitățile grave mai trebuie amintit faptul că judecarea oricărei nereguli ce depășea unu-doi forinți, ținea strict de atribuțiile suspușilor orașului.

Așa cum se poate vedea, dinamica vieții breslelor a fost influențată de consiliul orașenesc sau de judecător, în condițiile anumitor limitări. Totodată, influență aveau asupra breslelor bărbierilor capitlul sau căpitanul – în funcție de cine ținea orașul – puteau să susțină înființarea și reînnoirea statutelor de breaslă (din diverse motive, spre exemplu la Târgu Mureș sub pretextul organizării construcției și protejării fortificației a trebuit să se unească în bresle). Și în fine, desigur, existența lor a fost determinată de domnitor (în cazul de față împăratul Maximilian al II-lea, regina Izabella sau principii Transilvaniei), în primul rând în materia înființării breslelor și confirmării regulamentului acestora, însă prin judele orașului puteau să comande bărbierilor să se deplaseze la bătălii pentru a-i îngriji pe răniți – aceasta din urmă fiind însă dispoziție caracteristică doar pe teritoriul Ungariei Regale.

La fel ca și la celelalte bresle, breslele bărbierilor chirurgi și-au asumat un rol important în disciplina socială. Conducerea breslei, ca proiecție a consiliului orașenesc, a asigurat la nivel de

mică comunitate viața pașnică a orașului. Diversele delikte minore au fost pedepsite însăși de breaslă prin starostele breslei și conducerea breslei, iar membrii au fost datori să se conformeze, cele prevăzute de regulamentul breslei au fost valabile pentru toți membrii, deopotrivă.

Legat de alegerea meșterului breslei există doar date sporadice, din care se înțelege că persoana sa a fost votată odată pe an de către membrii breslei bărbierilor cu ocazia alegerii judecătorului orașului; am găsit date inclusiv în privința realegerii, dar la sași ordinul prevedea inclusiv aceea că mandatul trebuie să fie acceptat și doar în cazuri de rară excepție putea fi refuzat (în caz contrar penalizarea pentru cel nesupus a fost de o marcă de argint). Adoptarea acestui articol poate avea legătură cu activitatea deosebit de vastă a meșterului breslei, care pe lângă responsabilitate a și îngreunat activitatea meșterului bărbier, astfel încât această funcție nu a adus neapărat beneficiu, dar a însemnat recunoaștere și statut înăuntrul comunității orașului. Aceasta pentru că se putea alege drept staroste doar cel care era superior atât la nivel de cunoștințe cât și la comportament, și ca atare, avea autoritate suficientă la disciplinarea membrilor breslei.

În privința penalităților se pot distinge în baza documentelor cel puțin 35 delikte, dintre care unele au caracter general (cum ar fi nesupunerea, sau atragerea ucenicilor / calfelor altora), însă cele mai multe se regăsesc doar în câteva din regulamente, astfel încât dacă s-a menționat în fiecare țară, atunci caracterul general poate fi prezumat cu temei. Cele mai multe penalități se referă la opuneri și nesupuneri înăuntrul breslei, și se raportau la meșteri. Oarecum mai puține sunt penalizările aplicate calfelor, în timp ce pentru ucenici aproape că nu există pedepse, tot ce se poate presupune este că meșterii procedau după propria lor părere.

La nivel de bază, esența penalităților a fost educarea în privința bunelor maniere și moravuri. Scopul la cel de-al doilea nivel a fost evitarea conflictelor (cum sunt calomnia, subestimarea). Prejudiciul adus breslei prin bârfă sau acte de speculă la fel a atras după sine grave penalități. A fost important ca membrii breslei să manifeste respectul cuvenit față de membrii decedați, și au considerat inacceptabil ca un membru de breaslă să refuze ducerea sicriului sau să omită prezența la înmormântare. În al treilea rând, penalizau și pe cei care au ademenit servitorul sau eventual pacientul altuia, sau a căror instrumente, respectiv cunoștințe prezentau lipsuri sau cusur. Deliktele de acest gen puteau duce chiar și la deces sau agravarea bolii, motiv pentru care bărbierii erau pedepsiți cu strictețe pentru acestea.

În legătură cu compararea penalităților se poate observa că documentele elaborate cu cea mai mare minuțiozitate au fost cele din Tokaji și din Sárospatak. Dintre aceste două orașe niciunul nu ține de orașele regale libere, sunt orașe mai mici, de rangul celor de târg, însă în ciuda acestui fapt, dispun de cele mai detaliate statute. Având însă în vedere natura și cantitatea informațiilor comunicate, se poate spune mai degrabă că fiind orașe mai mici, au acordat o atenție mai mare punctualității și gradului de elaborare a regulamentului, nu au lăsat nimic pe seama dreptului cutumiar: s-au străduit să atingă nivelul orașelor mai prestigioase.

O detaliere similară se observă și în cazul în care privim ansamblul statutelor bărbierilor sași. Aceasta pentru că atât regulamentul din 1562, cât și cel din Brașov sunt suplimentări ale primului regulament emis în anul 1550 de către regina Izabella. În aceste condiții avem de față un sistem de reguli care pe lângă minuțiozitate aplică penalități stricte celor care încalcă legea.

La cumpăna secolelor XVI-XVII, achitarea penalităților încă se efectua nu numai în bani (marcă de aur, argint, guldeni, bănuți vienezi, dinari), ci în aproape jumătate din cazuri în materii prime: în ceară, și în vin. Deși în epoca modernă timpurie rolul banului este în continuă creștere, nu este nici pe departe exclusiv, în special nu pe teritoriul Ungariei Regale. În Transilvania și la Esztergom din Ungaria Otomană, penalitățile în bani sunt prezente într-un număr mai mare, ceea ce poate fi un indiciu al unei vieți economice mai dezvoltate sau mai intensive.

La fiecare dintre cazurile discutate (sași, Tokaj, Sárospatak), multitudinea de reguli nu trebuie să fie privită ca o obstrucționare, ci mai degrabă ca având menirea de a duce la îndeplinire rolul educativ, de control social al breslelor.

Disciplinarea se realiza însă nu numai prin penalități, ci și prin forța de motivare semnificativă a beneficiilor. De aceea, ucenicii care își finalizau cu succes anii de ucenicie la Debrecen, Târgu Mureș și la sași, primeau de la meșterul lor trusa de scule cu care puteau să înceapă munca și să câștige bani în calitate de calfă: și anume foarfece, brici și pieptăn. În calitate de calfă puteau să aibă deja parte de muncă: o treime din tuns și un sfert din pansarea rănilor și din îngrijirea pacienților.

Elementul de bază a disciplinării sociale a fost morala: pare fundamental, însă de respectat o putea respecta doar cel care și-a însușit deja prin educație și studii normele sociale ale epocii. Tocmai de aceea sunt aplicate penalități și de către breslele bărbierilor în această privință la cel

mai înalt nivel. O cerință de bază pentru cei care solicitau să fie membri ai breslei a fost ca să aibă o dovadă a moralității care să fie atest prin scrisori sigilate, iar uneori și cu martori, nașterea și certificatul de învățare a meșteșugului. Trebuiau să-și păstreze puritatea morală și în cursul calității lor de membru al breslei bărbierilor. Rezumând delictele legate de morală, se poate constata aici care au fost în cursul epocii moderne timpurii cele mai respingătoare păcate: în primul rând delictele corporale (furtul, adulterul, desfrânarea și omorul), apoi delictele contra familiei, cum ar fi părăsirea familiei, condamnarea pentru jocuri de zaruri și cărți, și în fine, nedemnitățile de încredere.

Din punctul de vedere al naționalităților, dacă folosim numele ca punct de referință, atunci vedem că în Ungaria Regală și în Ungaria Otomană, respectiv la Târgu Mureș bărbierii au fost maghiari. În cazul orașului Eger se mai poate demonstra și aceea că mulți au sosit din altă parte (Komáromi, Taploczai, Palotai, Budai etc.) – o parte a acestora s-au refugiat la orașele discutate din cauza războaielor. În cazul localităților săsești din Transilvania se poate presupune că sașii au fost în proporție mai mare (în special în cazul Sibiului și Brașovului). O situație aparte avem în cazul bărbierilor maghiari din Cluj și din Sibiu în anul 1661. Spre deosebire de celelate documente, aici întâlnim afirmații concrete în ceea ce privește problema naționalității. În acord cu legile orașului, la Cluj inclusiv bărbierii au ales doi meșteri de breaslă pentru a evita conflictele, dintre care unul trebuia să fie în mod obligatoriu sas, iar celălalt maghiar. Nu există nicio limitare în privința proporției membrilor, și nu este probabilă nici cota jumătate-jumătate, pentru că regulamentul detaliază cu lux de amănunt procedura conform căreia pe vreme de război trebuie să se trimită bărbieri chirurghi în proporția lor înăuntrul breslei pentru a îngriji răniții pe câmpul de luptă. Alta este situația la Sibiu. Aici se produce o ruptură din cauza conflictelor dintre naționalități: în anul 1611, bărbierii maghiari din Sibiu se folosesc de oportunitatea politică și solicită, respectiv primesc de la principele ocupant Báthory Gábor un regulament separat, care viza bărbierii de naționalitate maghiară și care se distingea complet de cel al sașilor. Deci această breaslă nu avea membri sași. Se necesită însă cercetare în continuare în privința întrebării în ce măsură a mai putut sta funcționa această breaslă în Sibiu pe termen îndelungat (după decesul principelui Báthory Gábor). Cert este, că la începutul secolului al XVII-lea bărbierii maghiari din Sibiu erau într-un număr suficienți pentru a înființa o nouă breaslă. În esență din fiecare statut de breaslă se face simțit un punct de vedere în ceea ce privește apartenența de naționalitate, chiar dacă nu este atât de explicit ca în cazul Clujului și Sibiului.

Dacă analizăm regulamentele breslelor din punctul de vedere al religiei și ținem cont de datele istorice ale orașelor, atunci putem afirma că la momentul emiterii brevetelor în majoritatea localităților a avut deja loc Reforma în urma căruia statutele de bresală au fost transcrise, pentru că documentele analizate conțin doar pe alocuri indicii ale ceremoniilor catolice. Există totuși aici o excepție, și anume Esztergom, unde o prevedere distinctă dispune că membrii breslei bărbierilor pot fi doar de religie catolică. Deși în cazul statutelor breslelor bărbierilor exclusivitatea protestantă nu este accentuată, uneori se poate observa un ușor resentiment față de caracteristicile catolice (spre exemplu în cazul regulamentului din Cluj). Religiozitatea, ca fapt, este însă clar prezentă în fiecare statut, căci se poate observa în ansamblu respectul pentru Dumnezeu, apelul la umilitate, smerenie, cinste, moralitate, caritate, și obligativitatea decenței față de morți. În Transilvania a căpătat accent distinct nașterea legitimă, respectiv sașii, în documentele din 1562 / 1580, au menționat anume că tratarea gratuită a săracilor este obligația creștinească a fiecărui bărbier.

În plan social, se observă un înalt grad de sensibilitate la breslele bărbierilor chirurghi, manifestată pe mai multe nivele. În cea mai puternică măsură tot documentele sașilor, respectiv celor din Tokaj și Sárospatak prevăd și în acest caz că taxele colectate în lada breslei trebuie să fie folosite pentru ajutorarea săracilor, bolnavilor și orfanilor, iar la sași îngrijirea gratuită a săracilor a fost impusă ca și o cerință.

Pentru ei, inclusiv siguranța și sănătatea membrilor breslei a fost importantă, de aceea pe vreme de război nu i-au pus în situații care să le pună viața în pericol numai pentru a obține certificatele lor, fiind suficiente în asemenea situații și declarațiile martorilor. Iar dacă un membru al breslei, fie meșter, membru al familiei acestuia sau calfă s-a îmbolnăvit, breasla a desemnat anume îngrijitori pentru bolnav. Pe de altă parte, la nevoie au dat dispoziție ca meșterului bolnav să i se aloce din lada breslei o anumită sumă de bani, respectiv putea să primească și o calfă cu care să lucreze până să se însănătoșească.

Regulamentele aveau în vedere văduvele și copiii meșterilor. Văduvelor le era permis să păstreze atelierul până când se recăsătoreau. Copiilor meșterului, sau celor care au luat în căsătorie fiica sau văduva unui meșter, li s-a permis jumătate de meșteșug, stimulând și la acest mod rămânerea în breaslă, respectiv intrarea în breasla bărbierilor. Cât de mult au fost benefice aceste

prevederi pe termen lung, este cu totul altă problemă, cert este însă că au încercat să facă atractivă meseria, potrivit obiceiurilor de breaslă ale epocii.

Drept cuvânt final se poate deci afirma că breslele bărbierilor chirurghi înființate la cumpăna secolelor XVI-XVII. s-au integrat pe deplin în societatea de breaslă a epocii atât în Transilvania, cât și în Ungaria Regală și Ungaria Otomană. Micile diferențe între ele au fost date de circumstanțele locale, însă chiar și între acestea există câteva bresle care se raportează cu o detaliere de excepție la toate problemele interne și externe. Sistematizarea, reglementarea, penalitățile și beneficiile acordate membrilor breslelor au fost măsuri care au asigurat o anumită protecție membrilor breslei, în care atât individul cât și familia acestuia s-a simțit în siguranță, fiindu-i date în același timp și oportunități pentru dezvoltare. Deci la oraș întâlnim un sistem intern de breaslă solid, dotat cu vaste drepturi, însă subordonat unei conduceri orășenești, care la rândul ei, a fost subordonată conducerii țării. În felul acesta breasla nu și-a putut servi doar propriile interese, în schimb a fost suficient de puternică să-și mențină și lărgască privilegiile primite, să intre în competiție cinstită cu breslele bărbierilor cu structură similară din alte orașe. În acest fel pe lângă păstrarea calității breasla bărbierilor a susținut de fapt și o întreagă comunitate socială. Deci în epoca modernă timpurie breslele bărbierilor chirurghi au satisfăcut pe deplin nivelul de pretenții ale individului și au oferit posibilitatea autorealizării, a dezvoltării personale.

BIBLIOGRAFIE

Surse inedite:

RNLtBMH

Román Nemzeti Levéltár Brassó Megyei Hivatala (Serviciul Județean Brașov al Arhivelor Naționale)

Honterus iskola iratgyűjteményében, a Céhes iratok, 4, 12, 13, 14. (Colecția de documente a Liceului „Honterus” Brașov, Acte Bresle nr. 4, 12, 13, 14.),

Brassói Polgármesteri Hivatal állománya, IV. D. 1. (Fond Primăria Brașov, IV. D. 1.)

Városi tanács iratai, 1830. 1591. melléklete (Actele Magistratului Brașov, anul 1830, nr. 1591, anexă)

Segesvár Polgármesteri Hivatala állomány, Zacharias Filkenius kézirat, „Enchiridion,” 88-93. (Fond Primăria Sighișoara, manuscrisul lui Zacharias Filkenius, „Enchiridion” p. 88-93.)

RNLtKMH

Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Hivatala (Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale) (a továbbiakban),

Beszterce Polgármesteri hivatal, Dokumentumok 1562-ből, 69. (Fond Primăria Bistrița, Documente, Anul 1562, nr. 69.)

Surse edite:

OE

Orvostörténeti Emlékek, 35. sz., 1965, 69-77.

OOKk

Adattár, Orvostörténeti levelek II. rész, in: Palla Ákos (szerk.): *Az Országos Orvostörténeti Könyvtár közleményei 35.* Budapest, 1965.

BRĂTESCU, 1978.

Brătescu, Gheorghe: *Din tradițiile medicinei și ale educației sanitare*, Editura Medicală, Bukarest, 1978, 33-35.

BRĂTESCU, 1985.

Brătescu, Gheorghe: *Retrospective medicale. Studii, note și documente*, Bukarest, 1985, 144.

ErdKirKv

Az erdélyi fejedelmek oklevelei (1560-1689). Báthory Zsigmond királyi könyvei 1582-1602. I./3. Mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közzé teszik Fejér Tamás, Rácz Etelka, Szász Anikó, Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2005. (Erdélyi Történelmi Adatok VII. 3)

FBSZ

Fodrászok és borbélyok szakközlönye, 3. évf., 1895. aug. 1. 15. sz. 2-3.

Jakab Elek: *Kolozsvár története*, 2. köt. A Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomdában, Budapest, 1888.

JakabOkl. II.

Jakab Elek: *Kolozsvár története, Oklevéltár II.*, A Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomdában, Budapest, 1888. 314-320.

EO I.

Jakó Zsigmond: *Erdélyi okmánytár I. (1023-1300)*, Magyar Országos Levéltár kiadványa, II. Forráskiadványok 26. Budapest, 1997.

https://library.hungaricana.hu/en/view/MolDigiLib_MOLkiadv2_26/?pg=0&layout=s

KOVÁCS, 2018.

Kovács András: *Fejedelmek gyógyítói. Gyógyítók, gyógyszerek és gyógyítás az erdélyi fejedelmek udvarában a 17. század első felében*, L'Harmattan, Budapest, 2018. 100-107.

MTT

Magyar Történelmi Tár, 3 sorozat, 17 kötet, 1894. 148-155.

NUSSBÄCHER, 1999.

Nussbächer, Gernot: *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt. Zunfturkunden 1420-1580*, Band IX., Aldus Verlag, Kronstadt, 1999. 204-206.

TL

Történeti Lapok, III. évf. 30. 1876, 474-477.

Turcu Șerban: *Sinodul general de la Buda (1279)*, Editura Presa Universală Clujeană, Cluj-Napoca, 2001.

UB

Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen

<http://siebenbuergenurkundenbuch.uni-trier.de/>

VLAICU, 2003.

Vlaicu, Monica: Comerț și meșteșuguri în Sibiu și în cele Șapte Scaune 1224-1579. Hora Kiadó, Nagyszeben, 2003. 396-401.

ZOVÁNYI, 1891.

Zoványi Jenő: *A sárospataki borbély-czéh rendszabályai*, in: Magyar Történelmi Tár 3 sorozat, 14. kötet, 1891. 148-155.

Monografii:

Atkinson, Rita L. – Atkinson Richard C.: *Psichológia*, Osiris Kiadó, Budapest, 2002.

BÁCSKAI, 1965.

Bácskai Vera: *Magyar mezővárosok a XV. században*. (Értekezések a történelmi tudományok köréből 37.) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965.

BAGI, 2021.

Bagi Zoltán Péter: *Győri céhes kiváltságlevelek a 16-18. századból*, Palatia Nyomda és Kiadó, Győr, 2021.

https://www.academia.edu/76092276/Gy%C5%91ri_c%C3%A9hes_kiv%C3%A1lts%C3%A1glevek_a_16_18_sz%C3%A1zadb%C3%B3l

Benyovsky Latin, Irena – Pešorda Vardić Zrinka (szerk.): *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages. The City and the Newcomers*, Croatian Institute of History, Zagreb, 2020.

BOGDÁN, 1991.

Bogdán István: *Magyarországi űr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig*, MOL kiadványai, IV. Levéltár- és történelmi forrástudományok 7, Budapest, 1991.

Bologa, V.L.: *Istoria medicinei universale*, Editura Medicală, Bukarest, 1970.

Bónis György: *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban*, az Erdélyi Tudományos Intézet kiadványa, Nagyenyedi Bethlen Nyomda, Kolozsvár, 1947.

BOROVSZKY, 1906.

Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Esztergom vármegye*, Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1906.

Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Zemplén vármegye*. Apollo Irodalmi Társaság, Budapest, é.n.

Burke, Peter: *Languages and communities in Early Modern Europe*, Cambridge University Press, New York, 2004.

CZIRÁKI, 2011.

Cziráki Zsuzsanna: *Autonóm közösség és központi hatalom. Udvar, fejedelem és város viszonya a Bethlen-kori Brassóban*, ELTE, Budapest, 2011.

Csorba Csaba: *Esztergom hadi krónikája*, Zrínyi Nyomda, Budapest, 1978.

Csorba Csaba: *Regélő váraink*, Magyar Könyvklub, Budapest, 1997.

DERCSÉNYI, GERŐ, 1953.

Dercsényi Dezső, Gerő László: *A sárospataki Rákóczi-vár*, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1953.

EMBER, 1946.

Ember Győző: *Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig*. Magyar Országos Levéltár Kiadványai III. Hatóság- és Hivataltörténet, Budapest, 1946.

Englanderné Brüll Klára: *Orvosok és kórházak Pest-Budán a legrégebb időktől a városok egyesítéséig*, Novák és társa, Budapest, 1930.

Eperjessy Géza: *Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon (1686–1848)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.

FODOR, OBORNI, 2020.

Fodor Pál, Oborni Teréz: *Két nagyhatalom között – a Szapolyaiak magyar királysága*, in: *Egy elfeledett magyar királyi dinasztia: a Szapolyaiak*, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2020.

Fügedi Erik: *Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1981.

FÜGEDI, 1997.

Fügedi Márta (szerk.): *Borsod-Abaúj-Zemplén megye népművészete*, Borsodi Nyomda, Miskolc, 1997.

Goldenberg, Samuil: *Clujul în secolul XVI: producția și schimbul de mărfuri*, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, București, 1958.

Helischer József: *(1779-1844) Esztergom vármegye statisztikai és helyrajzi leírása* (latinból fordította Prokopp Gyula), in: *Esztergom évlapjai*, 1988.

HÖRCSIK, 2007.

Hörcsik Richard: *„Bodrog partján van egy város...”* Tanulmányok Sárospatak történetéből. Napkút Kiadó, Budapest, 2007.

Huttmann, Arnold: *Medizien im alten Siebenbürgen. Beiträge zur Geschichte der Medizin in Siebenbürgen*, Editura Hora Verlag, Hermannstadt/Sibiu, 2000.

Szabó Miklós, Tonk Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban, 1521-1700*, József Attila Tudományegyetem, Szeged, 1992.

JENEY-TÓTH, 2004.

Jeney-Tóth Annamária: *Míves emberek a kincses Kolozsvárott. Ipartársadalom a 17. századi Kolozsváron*. Erdélyi Tudományos Füzetek 247. Erdélyi Múzeum Egyesület kiadványa, Kolozsvár, 2004. <https://mek.oszk.hu/08700/08730/08730.pdf>

Kaszás Marianne: *Céhek, ipartársulatok, ipartestületek iratai*. Levéltári oktatási és módszertani füzetek 2., Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1996.

Kohn Sámuel: *A szombatosok. Történetük, dogmatikájuk és irodalmuk*. Az Athenaeum R. Társulat Könyvnyomdája, Budapest, 1889.

KOMORÓCZY, 1969.

Komoróczy György: *Városigazgatás Debrecenben 1848-ig*. A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei 12. Debrecen, 1969.

KOVÁCS, 2018.1.

Kovács András: *Fejedelmek gyógyítói. Gyógyítók, gyógyszerek és gyógyítás az erdélyi fejedelmek udvarában a 17. század első felében*, L'Harmattan, Budapest, 2018.

KOVÁCH, BINDER, 1981.

Kovách Géza, Binder Pál: *A céhes élet Erdélyben*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1981.

KUBINYI, 2000.

Kubinyi András: *Városfejlődés és városhálózat a középkori Alföldön és az Alföld szélén*, Dél-Alföldi évszázadok 14. Kiadja a Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 2000.

Kristó Gyula: *Nem magyar népek a középkori Magyarországon*, Lucidus Kiadó, Budapest, 2003.

Moldt, Dirk: *Deutsche Stadtrechte im Mittelalterlichen Siebenbürgen. Korporationsrechte – Sachsenspiegelrecht – Bergrecht*, Böhlau Verlag, Köln, Weimar, Wien, 2009.

Nagybákay Péter: *Magyarországi céhbehívó táblák*. Corvina Kiadó, Budapest, 1981.

NAGYBÁKAY, 1995.

Nagybákay Péter: *A magyarországi céhes kézművesipar jelvényei*. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 1995.

Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, I-VIII, (reprint), Helikon Könyvkiadó, Budapest, 1988.

Nazare, Daniel (szerk.): *In honorem Gernot Nussbächer*, Foton, Brassó, 2004.

NEMESNÉ, SZABÓ, 2010.

Nemesné Matus Zsanett – Szabó Péter (szerk.): „...remekdarabjaikat bötsülettel elkészítvén...”: *a céhek tárgyi emlékei a Xantus János Múzeumban*, Xantus Múzeum kiadványa, Győr, 2010.

NUSSBÄCHER, 1999.

Nussbächer, Gernot: *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*. Zunfturkunden 1420-1580, Band IX., Aldus Verlag, Kronstadt, 1999.

NUSSBÄCHER, 2002.

Nussbächer, Gernot: *Caietele Corona. Contribuții la istoria Brașovului 1*, Editura Aldus, Brassó, 2002.

NUSSBÄCHER, 2006.

Nussbächer, Gernot: *Caietele Corona. Contribuții la istoria Brașovului 5*, Editura Aldus, Brassó, 2006.

Magyary-Kossa Gyula: *Magyar orvosi emlékek. Értekezések a magyar orvostörténelem köréből*, Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, I-V. Budapest, 1929-1940

PAKUCS-WILLCOCKS, 2018.

Pakucs-Willcocks, Mária: *Sibiul veacului al XVI-lea. Rânduirea unui oraș Transilvănean*, Humanitas, București, 2018.

PÁL, 2003.

Pál Judit: *Városfejlődés a Székelyföldön 1750–1914*. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2003.

PÁL-ANTAL, 2003.

Pál-Antal Sándor: *A Székelyföld és városai*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2003.

PÁLFFY, 1999

Pálffy Géza: *A császárváros védelmében: a győri főkapitányság története, 1526-1598*, Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltárának kiadványa, Győr, 1999.

Papp Klára–Gorun-Kovács György–Jeney-Tóth Annamária (szerk.): *Várostörténeti források. Erdély és a Partium a 16–19. században*. Debrecen, 2005.

Pascu, Ștefan: *Meșteșugurile din Transilvania până în sec. al XVI-lea*. București, 1954.

Pascu, Ștefan–Marica, Viorica: *Clujul medieval*. București, 1969.

Pascu, Ștefan: *Istoria Clujului*. Cluj-Napoca, 1974.

Philippi, Maja: *Die Bürger von Kronstadt im 14. und 15. Jahrhundert: Untersuchungen zur Geschichte und Sozialstruktur einer siebenbürgischen Stadt im Mittelalter*, Kriterion, Bukarest, 1986.

Rus, Dorin-Ioan: *Steme și însemne de breaslă din Transilvania*. Sibiu, 2008.

Simon Katalin: *Sebészet és sebészek Magyarországon 1686-1848*, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Levéltárának kiadványai 5, Budapest, 2013.

SIGERUS, 2006.

Sigerus, Emil: *Nagyszeben város krónikája 1100-1929*, Honterus Kiadó, Nagyszeben, 2006.

Sipos Gábor: *Reformata Transylvania. Tanulmányok az erdélyi református egyház 16-18. századi történetéhez*, EME, Kolozsvár, 2012.

SPIELMANN, 1976.

Spielmann József: *A közjó szolgálatában. Művelődéstörténeti tanulmányok*, Kriterion Kiadó, Bukarest, 1976.

Szádeczky Lajos: *Iparfejlődés és a céhek története Magyarországon okirattárral (1307-1848). Céhek lajstroma. A czéhirodalom és ipartörténet könyvészete.* Az Országos Iparegyesület kiadás, Budapest, 1913. <https://mek.oszk.hu/09100/09160/pdf/czeh1.pdf>

Szávay Gyula: Győr. *Monográfia a város jelenkoráról a történelmi idők érintésével*, Győr, 1896

Szentpétery Imre: *A kronológia kézikönyve*, Gazda István (szerk.) átdolgozott kiadás, Könyvértékesítő Vállalat, Budapest, 1985. <https://mek.oszk.hu/05400/05442/pdf/>

Szűcs István: *Szabad királyi Debreczen város történelme I. A legrégebb kortól a mai időkig*, Városi Könyvnyomda, Debrecen, 1871.

SZÚCS, 1955.

Szűcs Jenő: *Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon*. MTA, Budapest, 1955.

Tonk Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban*, Kriterion, Bukarest, 1979.

Vámosy István: *Adatok a gyógyászat történetéhez Pozsonyban*, Pozsony, 1901.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/KlasszikusOrvosiKonyvek_261/?pg=85&layout=s

Veress Endre: *Az erdélyi ipari céhek élete*. Kolozsvár, 1929.

Vogel Sándor (szerk.): *Georg Kraus. Erdélyi krónika 1608-1665*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2007.

WERBŐCZY István: *A dicsőséges magyar királyság szokásjogának hármaskönyve*, Téka Könyvkiadó, Budapest, 1990.

Zoványi Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*. Budapest, 1977.

Studii și articole

BENCSEK, 1997.

Bencsik János: *Tokaj, a kiváltságolt kamarai mezőváros és Hegyalja avagy Tokaj-Hegyalja*, in: A Hermann Ottó Múzeum Évkönyve 35-36. Miskolc, 1997. 153-162.

Blazovich László: *Az Andreanum és az erdélyi szászok az etnikai autonómiák rendszerében a középkori Magyarországon*, in: Erdélyi Múzeum, 67. 3-4 füzet, 2005. 5-17.

BLAZOVICH, 2018.

Blazovich László: *Kolozsvár, a királyi szabad város*, in: Lupescu Makó Mária – Costea Ionuț – Sipos Gábor – Ghitta Ovidiu – Rűsz-Fogarasi Enikó (szerk.): Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700, EME, Kolozsvár, 2018. 39-45.

Bogdándi Zsolt: *A kolozsmonostori konvent fejedelemség kori levélkeresői*, Erdélyi Múzeum, 2010. 3-4. 2003. 43-72.

BÓNIS, 1997.

Bónis Johanna: *A marosvásárhelyi céhekről*. In: Pál-Antal Sándor–Szabó Miklós (szerk.): A Maros megyei magyarság történetéből. Marosvásárhely, 1997, 57–76.

Bónis Johanna: *A marosvásárhelyi céhek tárgyi emlékei*. In: Pál-Antal Sándor–Szabó Miklós (szerk.): Marosvásárhely történetéből. Marosvásárhely, 1999, 117–140.

Bónis Johanna: *Colecția lăzilor de breaslă a Muzeului de Istorie din Târgu-Mureș*. Marisia XXVII. 2003. 91–107.

Bónis Johanna: *Marosvásárhely kézműves társadalma a XV–XIX. században*. In: Bárbth Dániel–Laczkó János (szerk.): Halmok és havasok. Tanulmányok a hatvanesztendősb Bárbth János tiszteletére. Kecskemét, 2004, 477–488.

Bunta, Magdalena: *Sigilii de breaslă în colecția Muzeului de Istorie Cluj*. Acta Musei Napocensis III(1966). 213–228.

Bunta, Magdalena – Iosub, Viorica: *Tablele și semnele de breaslă în colecțiile muzeelor de istorie Cluj și Sighișoara*. Acta Musei Napocensis IV(1967). 199–214 + 5 tábla.

Crăciun, Maria: *Practica religioasă, spațiul ecleziastic și identitatea confesională a Bisericii Antitrinitare în Transilvania Epocii Moderne timpurii*, in: Lupescu Makó Mária (szerk.): Cluj – Koozsvár – Klausenburg 700. Várostarténeti tanulmányok, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2018. 297-311.

Crăciun, Maria: „*Scripta manet*”: *rolul scrisului în strategiile comunicării în orașele Ungariei (secolele XV-XVI)*, in: Monica Dejan (red.): *Scris, scriitură, text în Țările Române (secolele XV-XVIII)*, Editura Karl A. Romstorfer, Suceava, 2020. 85-136.

CSIZMADIA, 1995.

Csizmadia, Andor: *Győr küzdelme a szabad királyi város rangért*, in: *Emékkötet Győr szabad királyi városi jogállásának 250 éves jubileumára*, Győri Tanulmányok, 13/1993, Győr, 1995.

DERZSI, 2018.

Derzsi Júlia: *A Szász Nemzeti Universitas igazgatása a 16. század utolsó harmadában a nagyszabeni polgármesteri számadáskönyvek tükrében*, in: Lupescu Makó Mária – Costea Ionuț – Sipos Gábor – Ghitta Ovidiu – Rűsz-Fogarasi Enikő (szerk.): Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700, EME, Kolozsvár, 2018. 359-369.

ENGEL, 2005.

Engel Pál: *Zsigmond kora. Társadalmi változások a Zsigmond-korban*, in: Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: *Magyarország története (1301-1526)*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 179-180.

FEKETE, 1878.

Fekete Lajos: *Adalék a Magyar sebészet történetéhez*, in: *Magyar Történelmi Tár*, 3 sorozat, 1. köt. 1878., 85-208.

Feștilă, Aurel S.: *Organizarea și structura organelor de conducere ale orașului – Organizarea administrativă*. In: Mitrofan Boca (coord.): *Monografia municipiului Baia Mare, Vol. I. Baia Mare, 1972, 205–210.*

Flóra Ágnes: *A koraujkori kolozsvári elit portréja*. URBS. Magyar várostörténeti évkönyv III (2008). 133–144.

Flóra Ágnes: *Hivatal vagy hivatás? Városi jegyzők a kora újkori Erdélyben*, in: Dáné Veronka, Oborni Teréz, Sipos Gábor (szerk.): „...éltünk mi sokáig 'két hazában' ...” Tanulmányok a 90 éves Kiss András tiszteletére, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012. 123-134.

Fügedi Erik: *Középkori magyar városprivilegiumok*, in: *Tanulmányok Budapest Múltjából 14. Várostörténeti Monográfiái XXII. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961. 17-107.*

GAZDAG, 1985.

Gazdag István: *Debrecen történeti kronológiája, II. rész*, in: *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve 12. Debrecen, 1985. 203-212.*

GECSÉNYI, 2008.

Gecsényi Lajos: *Győri céhek a XVI. század második és a XVII. század első felében*, in: Gecsényi Lajos: *Gazdaság, társadalom, igazgatás. Tanulmányok a koraujkor történetéből*, Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára, Győr Megyei Jogú Város Levéltára, Győr, 2008. 91-114.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/GYOV_Sk_2008_Gazdasag/?pg=6&layout=s

GECSÉNYI, 1997.

Gecsényi Lajos: *Vázlat Győr XVI-XVII. századi történetéről*, in: *Győr története a kezdetektől napjainkig. Tanulmányok – Városi Levéltári Füzetek 1/1997*, Győr, 1997.

Gecsényi Lajos: *Városi önkormányzat a XVII. században Győrött*, in: *Gazdaság, társadalom, igazgatás. Tanulmányok a koraujkor történelméből*, Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára, Győr Megyei Jogú Város Levéltára, Győr, 2008.

Goldenberg, Samuil: *Aprovizionarea și politica de prețuri a unor orașe din Transilvania în secolele XVI–XVII*, in: Acta Musei Napocensis XVII (1980). 199–207.

GULYÁS, 2014.

Gulyás László Szabolcs: *Írott szabályok és íratlan normák a 15-16. századi mezővárosi kereskedelemben*, in: Kenyeres István (szerk.): Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv, 9. Budapest, 2014. 29-59.

GÜNDISCH, 2007.

Gündisch, Konrad: *Nagyszeben, mint erdélyi „főváros”* (Borbáth Zsuzsanna fordítása), in: Korunk 2007. III. évfolyam, 21-28.

Gyulai Éva: *A jezsuiták a sárospataki Agonia-kongregációja a 17. században II.* in: Egyháztörténeti Szemle 10. 1. sz. 2009. 3-

Héjja Pál: *Az egészségügy*, in: Domanovszky Sándor: Magyar művelődéstörténet, III. köt., Magyar Történelmi Társulat, Révai Nyomda, Budapest, 1939-1942.

<https://mek.oszk.hu/09100/09175/html/tartalomjegyzek.html>

H. NÉMETH, 2006.

H. Németh István: *A szabad királyi városi rang a koraujkorban*, in: Á. Varga László (szerk.): Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv, Budapest, 2006. 1. köt. 109-122.

H. Németh István: *A szabad királyi városok a 16-17. századi országgyűléseken*, in: Dobszay Tamás et al. (szerk.): Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon. A kezdetektől 1918-ig. Argumentum Kiadó – Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2013. 144-161.

Ittu, Constantin: *Piese lapidare cu steme heraldice și embleme de breaslă din Sibiu*. Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca. XXX/2(1990–1991). 220–231.

JENEY-TÓTH, 2001.1.

Jeney-Tóth Annamária: *Adalékok a céhek és iparosok szerepéhez a XVII. századi Kolozsvárhoz*, in: *Kolozsvár 1000 éve* (szerk. Dáné Tibor Kálmán, Egyed Ákos, Sipos Gábor, Wolf Rudolf), Kolozsvár, 2001. 79-89.

JENEY-TÓTH, 2001.2.

Jeney-Tóth Annamária: „*Minőségbiztosítás*” a kora-újkorban avagy céhek és szabályzataik a 17. századi Kolozsváron, in: *Kutatások Pest megyében. Tudományos konferencia III. Pest Megyei Múzeumi Füzetek 6.*, Szentendre, 2001. 236-243.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_PEST_Pmmf_06/?pg=237&layout=s

Jeney-Tóth Annamária: *A családi alapokon szerveződő mikroközösség – ötvöscéh a 17. századi Kolozsváron (1600-1659)*, in: *Mikrotörténelmi vívmányok és korlátok. A Hajnal István Kör – Társadalomtörténelmi Egyesület 1999. évi miskolci konferenciájának előadásai*, Miskolc, 2003. 196-210.

KINCSES, 2016.

Kincses Katalin: *A kolozsvári borbély-sebész céh a koraújkorban*, in: Horn Ildikó (szerk.) *Művészet és mesterség. Tisztelgő kötet R. Várkonyi Ágnes emlékére*, L'Harmattan kiadó, 2016. 535-558.

Kiss András: *Kolozsvár város önkormányzati fejlődése az 1458-as „Unioig” és kiteljesedése az 1568-as királyi ítélettel*, in: *Erdélyi Múzeum*, 59. 3-4. füzet, 1997. 289-297.

Komáromy Andor: *Kolozsvári polgári konyha a XVI. század végén*, in: Kincses Kolozsvár, Bálint István János (szerk.), *Magvető*, Budapest, 1987. 42-43.

Korbuly György: *Egészségügyi állapotok*, in: Domanovszky Sándor: *Magyar művelődéstörténet*, Magyar Történelmi Társulat, Révai Nyomda, Budapest, 1939-1942.

<https://mek.oszk.hu/09100/09175/html/tartalomjegyzek.html>

Kovács András: *Fejedelmi építkezések Erdélyben*, in: *Korunk*, 24. évf. 3. 2013. 69-79.

KOVÁCS, 2018.2.

Kovács András: *Kolozsvár legrégebbi számadáskönyvéről (1453)*, in: Lupescu Makó Mária – Costea Ionuț – Sipos Gábor – Ghitta Ovidiu – Rűsz-Fogarasi Enikó (szerk.): Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700, EME, Kolozsvár, 2018. 181-212.

KRISTÓ, 2005.

Kristó Gyula: *Anjou-kor*, in: Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: Magyarország története (1301-1526). Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 97.

Kubinyi András: *A magyarországi városok országrendiségének kérdéséhez (különös tekintettel az 1458-1526 közti időre)*, in: Horváth Miklós (szerk.): Tanulmányok Budapest múltjából. A Budapesti Történeti Múzeum Várostitörténeti Évkönyve XXI. Budapest, 1979.

KUBINYI, 1994.

Kubinyi András: *A középkori Pápa*, in: Kubinyi András (szerk.): Tanulmányok Pápa város történetéből a kezdetektől 1970-ig, Pápa, 1994.

Kubinyi András: *Vallásos társulatok a késő középkori magyarországi városokban*, in: Kubinyi András: Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon. Budapest, 1999, 341–352.

KUBINYI, 2005.

Kubinyi András: *Gazdasági élet a Mátyás- és Jagelló-korban*, in: Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: Magyarország története (1301-1526). Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 280.

Laborda-Pemán, Miguel: *The Economic Impact of the Craft Guilds. A Quantitative Analysis for Dutch and Italian Cities 1200-1800*. http://www.collective-action.info/sites/default/files/webmaster/PUB_EconomicImpactCraftGuilds_SeminarPaper.pdf

Ladányi Erzsébet: *Libera villa, civitas, oppidum. Terminológiai kérdések a magyar városfejlődésben*, Történelmi Szemle 23. 1980. 450-477.

Lupescu Makó Mária: *Ordinele mendicante în Transilvania în pragul Reformei. Exemplul mănăstirii dominicane din Cluj*, in: Lupescu Makó Mária – Costea Ionuț – Sipos Gábor – Ghitta Ovidiu – Rűsz-Fogarasi Enikő (szerk.): Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700, EME, Kolozsvár, 2018. 287-295.

LUPESCU, 2005.1.

Lupescu Radu: *Kolozsvár korai történetének buktatói*, Erdélyi Műzeum, 67. 3-4.sz. 2005. 25.

LUPESCU, 2005.2.

Lupescu Radu: *The Medieval fortifications of Sibiu*, in: Wagener, Olaf (szerk.): „umbringt mit starcken turnen, murn” – Ortsbefestigungen im Mittelalter, Peter Lang Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2005.

Lupescu Radu: *Károly Róbertnek a kolozsvári polgároknak adott kiváltságlevele 1316-ból*.

<https://muvelodes.net/emlek-lapok/karoly-robertnek-a-kolozsvari-polgaroknak-adott-kivaltsaglevele-1316-bol>

Lupescu Radu: *A kolozsvári protestáns iskola alapításának körülményei a 16. század közepén*. In: Bogdándi Zsolt – Lupescu Makó Mária (szerk.): Peregrináció és erudíció. Tanulmányok Tonk Sándor tiszteletére. Erdélyi Műzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2020. 281–306.

Makkai László: *Igaz hitű Debrecen: Debrecen város művelődéstörténete*, in: Ránki György – Szendrey István (szerk.): Debrecen története, Alföldi Nyomda, Debrecen, 1984. 493-605.

Mályusz Elemér: *A mezővárosi fejlődés*, in: Székely György (szerk.): Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században, Budapest, 1953. 128-191.

Mocarelli, Luca: *Guilds Reappraised: Italy in the Early Modern Period*, International Review of Social History, 2008.

https://www.researchgate.net/publication/231792017_Guilds_Reappraised_Italy_in_the_Early_Modern_Period

Nägler, Doina: *Tablele de breaslă ale Muzeului Brukenthal*, in: Acta Musei Napocensis IV (1967). 187–198.

Nägler, Doina: *Colecția de lăzi de breaslă a Muzeului Brukenthal*, in: Studii și comunicări. Muzeul Brukenthal XIII (1967). 213–218.

NÉMETH, 1995.

Németh Gábor: *Mezővárosi politika és autonómia Tokajban 1526-1711*, in: Bencsik János – Orosz István: *Várostörténeti tanulmányok*, I. köt., Tokaj város önkormányzata Tokaj, 1995. 111-118.

OBORNI, 2006.

Oborni Teréz: *A fejedelemség-kori erdélyi várostörténet kérdéseiről*, in: Á. Varga László (szerk.): *Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv*, Budapest, 2006. 134-135.

OROSZ, 1995.

Orosz István: *Társadalmi tagozódás és társadalmi változások Tokajban a 16-17. században*, in: Bencsik János – Orosz István: *Várostörténeti tanulmányok*, II. köt., Tokaj város önkormányzata Tokaj, 1995. 91-102.

Pál-Antal Sándor: *A marosvásárhelyi céhek pecsétjei*, in: *Emlékkönyv Kiss András nyolcvanadik születésnapjára*. Kolozsvár, 2003, 433–454.

Reizner János: *Az Eszterházyak pápai levéltárában őrzött czéhlevelek, I.* in: *Magyar Történelmi Tár*, 3. sorozat, 17. köt. 1894.

Rüsz-Fogarasi Enikő: *Központi helyek az erdélyi középkori vármegyékben*, in: Pál Judit, Fleisz János (szerk.): *Erdélyi várostörténeti tanulmányok*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2001. 21.

Rüsz-Fogarasi Enikő: *Mesterözvegyek a XVI. századi kolozsvári céhekben*, in: Pál-Antal Sándor–Sipos Gábor–W. Kovács András–Wolf Rudolf (szerk.): Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2003, 482–486.

Rüsz-Fogarasi Enikő: *Lányok, asszonyok és özvegyek a kincses Kolozsváron*, in: Nagy Róbert–Rüsz-Fogarasi Enikő (szerk.): *Ablakok a múltra*. Egyetemi Műhely Kiadó–Bolyai Társaság, Kolozsvár, 2012, 108–124.

RÜSZ-FOGARASI, 2013.

Rüsz-Fogarasi Enikő: *Nagyszeben, a százszok „fővárosa”?* in: *Urbs – Magyar várostörténeti évkönyv* 8, Diavár Kft. Budapest, 2013. 48.

RÜSZ-FOGARASI, 2014.

Rüsz-Fogarasi Enikő: *Bethlen Gábor, Kolozsvár és az országgyűlés*, in: Bethlen Erdélye, Erdély Bethlen, Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2014. 571-583.

Rüsz-Fogarasi Enikő: *Socotelile oraşului Cluj și gospodăria localităţii în perioada pricipatului*, in: Lupescu Makó Mária – Costea Ionuț – Sipos Gábor – Ghitta Ovidiu – Rüsz-Fogarasi Enikő (szerk.): *Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700*, EME, Kolozsvár, 2018. 389-395.

Sălăgean, Tudor: *Clujul în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Ipoteze și certitudini*, in: Lupescu Makó Mária – Costea Ionuț – Sipos Gábor – Ghitta Ovidiu – Rüsz-Fogarasi Enikő (szerk.): *Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700*, EME, Kolozsvár, 2018. 25-29.

Soly, Hugo: *The Political Economy of European Craft Guilds: Power Relations and Economic Strategies of Merchants and Mater Artisans in the Medieval and Early Modern Textile Industries*, in: *International Review of Social History*, Volume 53, Supplement S16, 2008, 45-71.

SOÓS, 1913.

Soós Elemér: *A tokaji vár története*, in: *Hadtörténelmi Közlemények*, 14. évf. 1. sz. 1913. 65-74.

Sipos Gábor: *Reformații din Cluj în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, in: Lupescu Makó Mária – Costea Ionuț – Sipos Gábor – Ghitta Ovidiu – Rűsz-Fogarasi Enikő (szerk.): Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700, EME, Kolozsvár, 2018. 313-317.

Ștefan, Alexandru: *Corporația bărbierilor în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, in: Buletinul in: Buletinul Cercurilor Științifice Studentești, Arheologie, istorie, muzeologie, 17-18. Alba Iulia, 2011-2012. 71-82.

https://www.academia.edu/6421557/The_Barbers_Guild_of_Brasov_in_the_second_half_of_the_16th_century_Corpora%C5%A3ia_b%C4%83rbierilor_din_Bra%C5%9Fov_%C3%AEn_a_doua_jum%C4%83tate_a_secolului_al_XVI_lea

Szakály Ferenc: *Katolikus hierarchia a török hódoltságban*, in: Bárdos István, Beke Margit (szerk.): *Egyházak a változó világban. Nemzetközi egyháztörténeti konferencia előadásai*, Esztergom, Korárom-Esztergom Megye Önkormányzata, Tatabánya 1991.

SZAKÁLY, 1994.

Szakály Ferenc: *Pápa a török korban*, in: Kubinyi András (szerk.): *Tanulmányok Pápa város történetéből a kezdetektől 1970-ig*, Pápa, 1994. 125-200.

Szende Katalin: *Polgárnak lenni. A polgárjog megszerzésének elvei és gyakorlata a késő középkori Sopronban*, in: *Urbs, Magyar várostörténeti évkönyv 1*. Budapest, 2006. 85-107.

Szende Katalin: *A magyar városok kiváltságolásának kezdetei*, in: Bárány Attila et al. (szerk.): *Debrecen város 650 éves. Várostörténeti tanulmányok*, Debreceni Egyetem Történelem Intézete Kiadványai, Debrecen, 2011. 32-56.

Szende Katalin: *Hospesekből polgárok: a városi társadalom átalakulása az Anjou-kori Magyarországon*, in: Lupescu Makó Mária – Costea Ionuț – Sipos Gábor – Ghitta Ovidiu – Rűsz-Fogarasi Enikő (szerk.): Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700, EME, Kolozsvár, 2018. 31-38.

SZENDINÉ, 2001.

Szendiné Orvos Erzsébet: *Debrecen és Erdély kapcsolata a XVI. század közepén*, in: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve, 28. 2001. Debrecen, 2001. 31-44.

Tomka Péter: *Győr a régészeti ásatások tükrében*, in: Győr története a kezdetektől napjainkig. Tanulmányok – Városi levéltári füzetek 1/1997, Győr, 1997. 5-18.

Tonk Sándor: *A középkori közjegyzőség Erdélyben*, in: Művelődéstörténeti Tanulmányok, Bukarest, 1980. 36-62.

Veres László: *Városi ipar és kereskedelem a 16-17. században*, in: Bencsik János – Orosz István: Várostörténeti tanulmányok, I. köt., Tokaj város önkormányzata, Tokaj, 1995. 126-133.

Dr. Zoltai Lajos: *Debrecen sz. kir. város története a legrégebb időktől 1693-ig*, in: Kiszely Gyula (szerk.): Debrecen sz. kir. város - Magyar városok fejlődése 1. Budapest, 1931. 11-76.

Teze de doktorat

Lakatos Bálint Péter: *Hivatali írásbeliség és ügyintézés a késő középkori magyarországi mezővárosokban, oklevelek tükrében*. Doktori Disszertáció, ELTE, Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 2013.

Flóra Ágnes: *The Matter of Honour. The Leading Urban Elite in Sixteenth Century Cluj and Sibiu*. Doktori dolgozat. Central European University, Medieval Studies, Budapest, 2014.

<https://www.etd.ceu.edu/2014/mpfla01.pdf>

Dicționar

Szabó T. Attila et al. (szerk.): *Erdélyi magyar szótörténeti tár I-XIV*. Bukarest-Budapest-Kolozsvár, 1975-2014.

